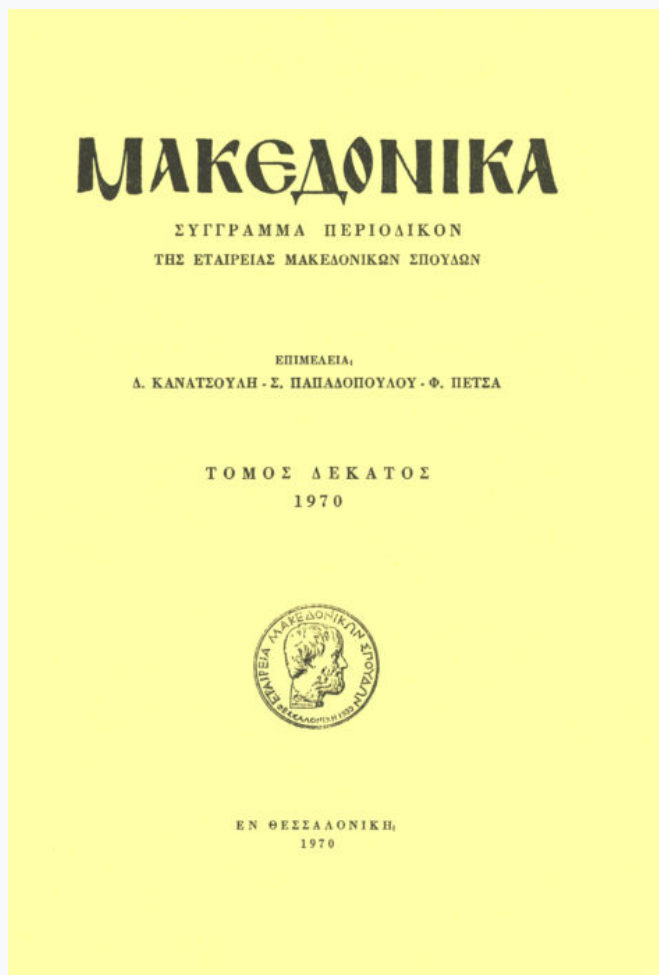

Μακεδονικά

Τόμ. 10, Αρ. 1 (1970)

Ευαγγέλου Κωφού, Η επανάσταση της Μακεδονίας κατά το 1878. Ανέκδοτα προξενικά έγγραφα μετά συντόμου ιστορικής επισκοπήσεως

Γεώργιος Ι. Κιουτούτσкас

doi: [10.12681/makedonika.805](https://doi.org/10.12681/makedonika.805)

Copyright © 2015, Γεώργιος Ι. Κιουτούτσкас

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κιουτούτσкас Γ. Ι. (2015). Ευαγγέλου Κωφού, Η επανάσταση της Μακεδονίας κατά το 1878. Ανέκδοτα προξενικά έγγραφα μετά συντόμου ιστορικής επισκοπήσεως. *Μακεδονικά*, 10(1), 315–318.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.805>

Ἡ ἐπίμονη ὁμῶς αὐτῇ προσπάθεια τοῦ κ. Δελιαλῆ δημιουργεῖ στὸ Δῆμο Κοζάνης τὸ μεγάλο χρέος, ὅλες αὐτὲς τὶς φωτογραφίες νὰ τὶς συγκεντρώσῃ—τὰ κλίσε εἶναι πιά ἔτοιμα—καὶ νὰ τὶς ἐκδόσῃ σ' ἓνα Ἱστορικό Φωτογραφικό Λεύκωμα, ποὺ θὰ δίνῃ ὅσο τίποτ' ἄλλο μερικὰ στιγμιότυπα σπαρταριστὰ ἀπ' τὴ ζωὴ τῆς πολιτείας του τῶν τελευταίων ἑκατὸ χρόνων καὶ πολλὰ περισσότερα ἀπ' τὴ σύγχρονη ἱστορία τῆς. Ἐστὶ τὸ ἱστορικό αὐτὸ Λεύκωμα θὰ ἔχῃ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κοζάνης ἀξία ἀνάλογη μετὰ τὴν ἀξία ποὺ ἔχουν τὰ ἔργα τοῦ κ. Δελιαλῆ. Μπορῶ νὰ πῶ μάλιστα πῶς ὁρισμένες σελίδες τῆς σύγχρονης ἱστορίας τῆς Κοζάνης, ποὺ μετὰ τὸν καιρὸ θὰ ξεθωριαζάν καὶ θὰ καταντούσαν σιγὰ-σιγὰ κρύες εἰδήσεις, τὸ ἱστορικό φωτογραφικό αὐτὸ Λεύκωμα θὰ τὶς ζωντανεύῃ καὶ θὰ τοὺς δίνῃ μιὰν ἀγέραστη ἐπικαιρότητα.

Εἶναι λοιπὸν καλοπρόσδεχτο στὴν ἱστορικὴ ἐπιστῆμην καὶ τὸ νέο ἔργο «Διαθῆκαι Εὐεργετῶν τῆς πόλεως Κοζάνης» τοῦ Νίκου Δελιαλῆ. Μετὰ τὴ μεγάλην τοῦ ψυχῆ καὶ τὸ εἰδικό του σκαρὶ ὁ Δελιαλῆς μπόρεσε, χωρὶς νὰ φοβηθῇ καμιά θυσία, νὰ περιμαζέψῃ ἀπὸ παντοῦ, ὅπου τὸ βρῆκε σὲ μπουντρούμια, σὲ παλιὰ σεντούκια, σὲ μεσάντρες, σὲ ταβάνια, τὸ πολὺτιμο ἱστορικό ὕλικό τῆς Κοζάνης καὶ νὰ τὸ δημοσιέψῃ γιὰ νὰ τὸ προσφέρῃ στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐπιστῆμης. Κι ἔτσι ἔχουμε 39 πνευματικά του τέκνα, ποὺ μιλοῦν καὶ γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Κοζάνης, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν μεγάλην τοῦ ψυχῆ, τέκνα ποὺ θὰ τὰ ζήλευαν πολλοὶ ἄλλοι, ἀκόμα καὶ μεγαλόσχημοι. Ἀλλὰ καὶ εἶναι πάλι ἡ μεγάλη τοῦ ψυχῆ, ποὺ ἄστραψε καὶ φώτισε τὸ νοῦ του, ὥστε ὅλο αὐτὸ τὸ ἱστορικό ὕλικό νὰ τὸ δημοσιέψῃ μετὰ καιρὸ καὶ κόπο, δίχως νὰ τὸ παραλλάξῃ, καὶ νὰ τὸ δώσῃ μόνο μὲ τ' ἀπαραίτητα συμπληρώματα καὶ σχόλια, ἔτοιμο πές, στὸν ἐρευνητὴ.

Γι' αὐτὸ καὶ μπορῶ νὰ πῶ πῶς ὁ Ἑ π α ι ν ο ς ποὺ τοῦ ἔδωσε ἡ Ἀκαδημία τῆς Ἀθῆνας εἶναι ὁ πλὺ πετυχημένος ποὺ ἔδωσε αὐτῇ σὲ πνευματικὸν ἐργάτῃ τοῦ τόπου μας. Ὁ Ἑ π α ι ν ο ς αὐτὸς τίμησε βέβαια τὸν Νίκο Δελιαλῆ, ὁμῶς τίμησε ἀκόμα περισσότερο καὶ τὴν ἴδια τὴν Ἀκαδημία γιὰ τὴν εὐθυκρισίαν τῆς στὴν περίπτωσιν Δελιαλῆ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΡΑΣ

Εὐ α γ γ ἑ λ ο υ Κ ω φ ο ῦ, Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878. Ἀνέκδοτα προξενικά ἔγγραφα μετὰ συντόμου ἱστορικῆς ἐπισκοπῆσεως (Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, ἀριθ. 104), Θεσσαλονίκη 1969, 8ον, σελ. ιβ' + 372, χάρτης 1.

Εἶναι περίεργο καὶ ταυτόχρονα λυπηρὸ τὸ γεγονός ὅτι σημαντικὰ κεφάλαια τῆς νεώτερης ἱστορίας μας δὲν ἔχουν ἀκόμη μελετηθῇ συστηματικὰ καὶ δὲν ἔχουν καταλάβει τὴ θέση ποὺ τοὺς ταιριάζει σ' αὐτήν. Ἡ μερικὴ αὐτὴ ἀδιαφορία εἶναι ἀδικαιολόγητη καὶ ἐπιζήμια ἀπὸ ἐθνικὴ ἄποψη, γιατί μένουν σκοτεινὰ ὁρισμένα γεγονότα, ποὺ εἶχαν σοβαρὰς συνέπειες, ἄσκησαν οὐσιαστικὰς ἐπιδράσεις στὰ μετέπειτα χρόνια καὶ συνδέθηκαν μετὰ τὶς τύχες τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονίας. Ἐστὶ πολὺ λίγες ἦταν οἱ γνώσεις μας σχετικὰ μετὰ τὴν ἀγωνία, τοὺς πόθους καὶ τὶς ἐλπίδες, τὶς διαμαρτυρίες καὶ κυρίως τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς σοβαρῆς κρίσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος τῶν ἐτῶν 1875-1878, ἡ ὁποία παρὰ λίγο θὰ ἔδινε σλαβικὴ λύση στὸ πρόβλημα τῆς Ἀνατολῆς, σὲ βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν περιώνυμην συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Μόλις πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, ὅστερ' ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Στεφ. Νικ. Δραγούμη¹, γνωρίσαμε τὴν Μακεδονικὴ Ἐπανά-

1. Ἀρ χ εῖ ο ν Σ τ ε φ ά ν ο υ Ν ι κ . Δ ρ α γ ο ῦ μ η , Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1878 στὴν Μακεδονία. Εἰσαγωγὴ καὶ ἐπιμέλεια Ἰωάννου Σωτ. Νοτάρη, Θεσσαλονίκη 1966, σσ. 444 (Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, ἀριθ. 85).

σταση τῆς περιοχῆς 'Ολύμπου-Πιερίων (19 Φεβρουαρίου - 19 Ἀπριλίου 1878), γιὰ τὴν ὁποία ἐλάχιστες εἰδήσεις εἶχαμε ἀπὸ τὴ γνωστὴ βιβλιογραφία.

Τώρα ὁ κ. Κωφὸς μὲ τὸ νέο του βιβλίον—καρπὸς τριετοῦς κοπιαστικῆς ἐρευνας στὸ 'Ιστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν—ἀποκαλύπτει ἓνα νέο ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴν Ἀντικὴ Μακεδονία, ποὺ διήρκεσε ἀπὸ τὸν Μάιο ὡς τὸν Νοέμβριο τοῦ 1878 καὶ ῥαπιδώθηκε μὲ τὴ μορφή ἐκτεταμένου ἀνταρτοπολέμου στὶς περιοχὰς Πισοδερίου, Μοναστηρίου, Πρεσπῶν, Μοριζόβου, Καστοριάς καὶ Φλωρίνης. Ἐπίσης μᾶς παρέχει σπουδαίες καὶ ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις γιὰ τὴ γενικότερη κατάστασις στὴν Μακεδονία κατὰ τὸ κρίσιμότερο ἔτος τῆς ἀνατολικῆς κρίσεως, καθὼς καὶ γιὰ τὴν Ἐπανάστασις τοῦ 'Ολύμπου.

Μετὰ τὸν πρόλογο (σ. ια' - ιβ') καὶ τὴν κατατοπιστικὴν εἰσαγωγὴν (σ. 1-10) ἀκολουθοῦν ἐκτενὲς ἱστορικὴ ἐπισκόπησις (σ. 11-47) καὶ ἡ δημοσίευσσις τῶν ἀνεκδότων ἐγγράφων (σ. 49-344), ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τοῦ βιβλίου. Προστίθενται ἐπίσης τρία εὐρετήρια (σ. 345-372), δηλ. τοπωνυμίων (σ. 347-355), ὀνομάτων (σ. 356-365) καὶ λέξεων (σ. 366-372), πολὺ χρήσιμα στὸν μελετητὴ, 9 φωτογραφίαι τῶν πρωταγωνιστῶν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐπαναστατικῶν γεγονότων, καθὼς καὶ 5 φωτογραφίαι χαρακτηριστικῶν ἐγγράφων τοῦ ἔτους 1878. Στὸ τέλος παρατίθεται χάρτης τοῦ βιλαετίου Θεσσαλονίκης 1877-1878, ὅπου ὁ συγγρ. σημειώνει τὰ τοπωνύμια, ποὺ μνημονεύονται στὰ δημοσιευόμενα ἐγγράφα, βοηθώντας ἔτσι σημαντικὰ τὸν ἀναγνώστη στὴ μελέτη τους.

Στὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὁ συγγρ. ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς Μακεδονίας παρέμειναν ἄγνωστα καὶ ἐπιστημαίνει τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἀξία τῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχουν οἱ ἀνέκδοτες ἐκθέσεις τῶν προξενείων Θεσσαλονίκης καὶ Μοναστηρίου, καθὼς καὶ τῶν ὑποπροξενείων Σερρῶν καὶ Καβάλας. Ἐπίσης ἀναλύει τὴ σημασία τῶν διαφόρων ἐπιστολῶν, ποὺ ἀπηύθυναν ὀπλαρχηγοί, ἱεράρχες, πράκτορες καὶ τοπικοὶ παρόντες πρὸς τὸν Γενικὸ Πρόξενον τῆς Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ ὀρισμένον τηλεγραφημάτων καὶ ἐγγράφων τοῦ Ὑπουργείου πρὸς τὰ προξενεῖα τῆς Μακεδονίας.

Στὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς ἐπισκοπῆσεως ὁ συγγρ. ἐξετάζει σύντομα τὴν κατάστασις στὴν Μακεδονία κατὰ τίς παραμονὰς τῆς κρίσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος (1875-1878) καὶ διαπιστώνει ὅτι ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὰ προπύργιά του, τὴν ἐκκλησίαν, τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα καὶ τοὺς τοπικοὺς μορφωτικοὺς συλλόγους καὶ σωματεῖα, ἔχει δεχθῇ δύο ἰσχυρὰ πλήγματα: Τὸ πρῶτον ἀπ' αὐτὰ ὀφειλόταν στὴν ἐχθρότητα τῆς Τουρκίας ἐξ αἰτίας τῆς Κρητικῆς Ἐπανάστασεως (1866-1869) καὶ τὸ δεύτερον στὴν ἰδρύσις τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας (1870). Ἐξάλλου ἡ θέσις τῆς ἐπισήμου Ἑλλάδος ἀπέναντι στὰ γεγονότα τῆς τριετίας 1875-1878 ἦταν προβληματικὴ, γιὰτὶ βρισκόταν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἀπροετοιμασμένη νὰ πραγματώσῃ τὰ δνείρα τῆς φυλῆς (σ. 11-15). Ἡ ἔλλειψις πολιτικῆς σταθερότητος, ἡ οἰκτρὴ οἰκονομικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἀνυπαρξία σοβαρῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως ἦταν τὰ κύρια στοιχεῖα ποὺ συνέθεταν τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασις στὴν Ἑλλάδα. Ἐπὶ πλέον τῆ θέσις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὴν καθιστοῦσαν δυσχερέστερη οἱ πιέσεις τῆς φιλοτουρκικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας νὰ παραμείνῃ οὐδέτερη καὶ οἱ προσπάθειαι τῆς Ρωσίας νὰ τὴν πείσῃ νὰ μετάσχη στὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ νὰ ξεσηκώσῃ παράλληλα τοὺς ὑποδούλους ὁμοεθνεῖς της. Τὴ δύσκολη θέσις τῆς χώρας διευτύπως εὐστοχα, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ Ἐμμ. Ροῖδης στὰ 1878 μὲ τὰ ἑξῆς: «Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας κρίσεως ἦτο οἷα παραλυτικῆς, σαφὲς κατανοοῦντος ὅτι ἵνα σωθῇ ἔπρεπε νὰ τρέξη»¹.

1. Ἐμμανουὴλ Ροῖδου, Ἔργα, VII. Τὸ πνεῦμα τοῦ Ροῖδου καὶ διάφοροι πολιτικὰ καὶ διπλωματικὰ μελέται, Ἐπιμελεῖα Δ. Πετροκοκκίνου καὶ Α. Μ. Ἀνδρέαδου,

Στὴ συνέχεια ἐξιστοροῦνται σύντομα οἱ βολιδοσκοπήσεις τῆς Σερβίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα γιὰ πολεμικὴ σύμπραξη, οἱ ἀνεπίσημες συνομιλίες τοῦ Λεωνίδα Βούλγαρη μετὰ τὸν Σέρβο ἀπεσταλμένο Milutin Garasanin στὴν Ἀθήνα, τὸν Μάρτιο τοῦ 1876, ὁ πόλεμος τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου ἐναντίον τῆς Τουρκίας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1876, καθὼς καὶ ἡ ἐξέγερση τῶν Βουλγάρων τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1876. Οἱ ἀποφάσεις ἐξάλλου τῆς Πρεσβευτικῆς Συνδιασκέψεως στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1876, δημιουργοῦν ἀναταραχὴ καὶ ἐξαψὴ τῶν πνευμάτων τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στοὺς ὑποδούλους καὶ ἰδίως στὴν Μακεδονία, γιὰ τὴν ὁποία ἀρχίζει πλέον νὰ διαγράφεται σαφὴς ὁ σλαβικὸς κίνδυνος (σ. 15-20).

Ἔτσι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας ἀρχίζει νὰ ὀργανώνεται μετὰ τὴ σύσταση ἐπιτροπῶν στὶς πόλεις, μετὰ τὴ συγκέντρωση καὶ ἀποθήκευση ὀπλισμοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνιση μικρῶν ἐνόπλων ὁμάδων, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀποστέλλονται πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο διαμαρτυρίες μετὰ χιλιάδες ὑπογραφὰς καὶ σφραγίδες γιὰ τὶς ἀδίκες ἀποφάσεις τῆς Πρεσβευτικῆς Συνδιασκέψεως (σ. 20-24). Κατὰ τὴ διάρκεια ἐξάλλου τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (Ἀπρίλιος 1877 - Ἰανουάριος 1878) οἱ προετοιμασίες, πού ἀποβλέπουν στὴν ἐξέγερση τῆς Μακεδονίας, συνεχίζονται στὴν ἀρχὴ μετὰ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ ἀργότερα, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1877, μετὰ τὴν ἐπίσημὴ ὑποστήριξη τῶν προξένων, μετὰ τὶς ὑποδείξεις τῶν ὁποίων καταρτίζεται ἀκόμη καὶ σχέδιο ἐξεγέρσεως τῆς Μακεδονίας (σ. 25-30).

Στὴν ἐπόμενη ἐνότητα (σ. 30-37) ὁ συγγρ. ἐκμεταλλεύμενος καὶ τὶς νέες εἰδήσεις πού προσφέρουν τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα, ἐκθέτει σύντομα τὴ δραστηριότητα τῆς Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς, τὴν ἐπανάστασι τοῦ Ὀλύμπου - Πιερίων καὶ τὶς συνέπειές της. Ἡ ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου προκαλεῖ ἀγανάκτηση καὶ θύελλα διαμαρτυριῶν, πού ἐκδηλώνονται μετὰ τὴν ἀποστολὴ «διαμαρτυρήσεων» πρὸς τὴν Ὑψηλὴ Πύλη, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου (σ. 37-38). Ἡ συνθήκη αὕτη, καθὼς καὶ ἡ ἔκρυθμὴ γενικὰ κατάστασι στὴν Μακεδονία δημιουργοῦν τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐκρηκτικὴ τῆς ἐπανάστασεως στὴν Ἀπὸ τὴν Μακεδονία. Τὶς διαφύρες φάσεις της καὶ τὶς ἐπιπτώσεις της παρακολουθεῖ ὁ συγγρ. στὴν ἐνότητα αὕτη (σ. 39-44) μετὰ βάση κυρίως τὶς εἰδήσεις πού τοῦ παρέχουν τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα, καθὼς καὶ πληροφορίες ἀπὸ τὸν Ἀρχεῖο Στεφ. Νικ. Δραγοῦμη. Ἀκολουθοῦν τέλος τὰ «συμπεράσματα» (σ. 44-47), ὅπου ὁ συγγρ. ἀξιολογεῖ τὸν ἀγῶνα τῶν Δυτικομακεδόνων καὶ καταλήγει σὲ ὁρισμένα συμπεράσματα σχετικὰ μετὰ τὴν ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα ἀνέρχονται σὲ 228 καὶ ἀποτελοῦν τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου (σ. 49-344). Πρὶν ἀπὸ τὰ κείμενα ὁ συγγρ. παραθέτει Πίνακα (σ. 51-73), πού περιλαμβάνει σύντομὴν περίληψιν τοῦ περιεχομένου κάθε ἐγγράφου, τὴν ἡμερομηνία καὶ τὸν ἀριθμὸ πρωτοκόλλου· ταυτόχρονα δηλώνει ἂν ἐκδίδῃ τὸ ἔγγραφο ὁλόκληρο, ἀποσπασματικὰ ἢ περιληπτικὰ. Ὁ συγγρ. κατατάσσει καὶ ἐκδίδει τὰ προξενικὰ ἔγγραφα ἀνάλογα μετὰ τὴν προέλευσίν τους. Ἔτσι ἔχομε: α) 98 ἔγγραφα τοῦ προξενικοῦ Θεσσαλονίκης (σ. 75 - 182), β) 41 ἔγγραφα τοῦ προξενικοῦ Μοναστηρίου (σ. 183-249), γ) 27 ἔγγραφα τοῦ ὑποπροξενικοῦ Σερρών (σ. 250-276) καὶ δ) 18 ἔγγραφα τοῦ ὑποπροξενικοῦ Καβάλας (σ. 277-292). Σὲ δύο ἰδιαίτερες κατηγορίες κατατάσσει ἐπίσης καὶ ἐκδίδει: ε) 18 ἔγγραφα καὶ τηλεγραφήματα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (σ. 293-302) καὶ στ) 26 ἐπιστολὰς πρὸς τὸν πρόξενον τῆς Θεσσαλονίκης Κ. Βατικιώτη (σ. 303-344). Ἀς σημειωθῇ ὅτι ὁ αὐξὼν ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων ὅλων αὐτῶν τῶν κατηγοριῶν εἶναι συνεχής¹.

¹ Ἀθήναι 1914, σ. 92. Πρβλ. καὶ Μ. Θ. Λάσκαρι, Τὸ Ἀνατολικὸν Ζήτημα 1800-1923, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 281.

1. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ὁρισμένες μεθοδολογικὰς ἐλλείψεις. Συγκεκριμένα, ὁ συγγρ. δὲν ἀναφέρει τοὺς λόγους πού τὸν ὡδήγησαν στὴ διαίρεσιν τῶν ἐγγρά-

Ὅλα τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα εἶναι τοῦ ἔτους 1878, ἐκτὸς ἀπὸ 12 ποὺ ἀνήκουν στὸ ἔτος 1877. Τὰ 12 αὐτὰ ἔγγραφα προέρχονται ἀναλυτικότερα: ὀκτὼ ἀπὸ τὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης, δύο ἀπὸ τὸ ὑποπροξενεῖο Σερρών, ἓνα ἀπὸ τὸ ὑποπροξενεῖο Καβάλας καὶ μιὰ ἐπιστολὴ ἀγνώστου ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο πρὸς τὸν Βατικιῳτῆ (βλ. καὶ σ. 3, σημ. 1). Ὁ συγγρ. κρίνει σκόπιμο νὰ τὰ παραθέσῃ καὶ αὐτά, γιατί διαφωτίζουν τὰ γεγονότα, στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ 1878. Τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα περιέχονται σὲ 19 φακέλους (5 εἰδικῆς κατατάξεως καὶ 14 ἄλλους καταταγμένους ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐκδότη) τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, καθὼς καὶ σὲ τρεῖς φακέλους τοῦ Συνεδρίου Βερολίνου/Ἀρχεῖον Θεοδώρου Δηλιγιάννη τοῦ ἰδίου Ἀρχείου.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς ὁ συγγρ. ἐμελέτησε καὶ ἐχρησιμοποίησε στὴν ἱστορικὴ του ἐπισκόπηση τρεῖς φακέλους τῆς Πρεσβείας τοῦ Λονδίνου καὶ ἓνα φάκελο τῆς Πρεσβείας τοῦ Βερολίνου τοῦ ἰδίου Ἀρχείου (σ. 5, 8-10). Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδόση τῶν ἐγγράφων ὁ συγγρ. ἀκολουθεῖ τὸν τυποποιημένο τρόπο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐτσι στὶς ἐκθέσεις τῶν προξένων δηλώνεται ὁ ἀποστολῆς, ὁ τόπος ἀποστολῆς, ὁ ἀριθμὸς πρωτοκόλλου. Παραλείπονται ἡ προσφώνηση, ἡ ἐπιφώνηση καὶ ἡ ὑπογραφή. Στὶς ἰδιωτικῆς ἐπιστολῆς ὁμοῦ διατηροῦνται τὰ στοιχεῖα αὐτά, καθὼς καὶ ἡ ὀρθογραφία τῶν ἐγγράφων (σ. 7-8). Ἡ ἀξία τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων εἶναι πολὺ σημαντικὴ ὄχι μόνον γιατί καθιστοῦν γνωστὸ ἓνα νέο ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴν Δυτικὴ Μακεδονία καὶ διαφωτίζουν σὲ πολλὰ σημεῖα τὴν ἐπανάστασι τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου - Πιερίας, ἀλλὰ καὶ γιατί μᾶς παρέχουν ποικίλες ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὴ γενικότερη κατάστασι στὴν Μακεδονία κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ 1878.

Τελειώνοντας, συγχαίρουμε τὸν κ. Κωφοῦ γιὰ τὴ σημαντικὴ προσφορά του στὴ νεώτερη μακεδονικὴ ἱστορία καὶ ἐλπίζουμε νὰ φέρῃ σύντομα σὲ αἴσιο πέρασ τὴ γενικότερη μελέτη του μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Ἑλλάς ἐνώπιον τῆς κρίσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος, 1875-1878», ποὺ θὰ βασίζεται σὲ ἀνέκδοτο ὕλικὸ ἀπὸ ἑλληνικὰ καὶ ξένα διπλωματικὰ ἀρχεῖα, σύμφωνα μὲ τὴν προαγγελία του (σ. 25, σημ. 1 καὶ σ. 46 σημ. 1). Ἐτσι, μὲ ὄχι λιγότερο ἐνδιαφέρον, ἀναμένουμε τὸ νέο αὐτὸ βιβλίον, γιατί καὶ τὸν συγγραφέα γνωρίζουμε ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας του καὶ τὸ θέμα εἶναι βασικὸ γιὰ τὴ νεώτερη ἱστορία μας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΚΙΩΤΟΤΣΕΚΑΣ

φῶν στὶς ἑξὶ αὐτὲς ἐνότητες, οἱ ὁποῖες διασποῦν ὄχι μόνον τὴ χρονικὴ συνέχεια καὶ ἐνότητα τῆς συλλογῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν πλήρη χρονολογικὴ παρουσίαση τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν διαφόρων προσώπων ἢ ἀρμοδίων ὀργάνων. Ἡ σύστασι βέβαια τοῦ ἐκδότη πρὸς τὸν ἀναγνώστη (σ. 8) «νὰ ἀνατρέχῃ παραλλήλως καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα, τῆς αὐτῆς περιόδου, τῶν ἄλλων Προξενείων, διότι ἐνίοτε διὰ τὸ αὐτὸ συμβάν ὑπάρχουν ἐκθέσεις δύο καὶ τριῶν Προξενείων μὲ ὁρισμένους παραλλαγὰς» δὲν νομίζω ὅτι διευκολύνει ἱκανοποιητικὰ τὴ μελέτη τῆς περιόδου. Ἐπίσης ὁ ἀναγνώστης δυσκολεύεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ προσδιορίζῃ μὲ ἀκρίβεια καὶ εὐκολία κάθε φορὰ τὰ ἔγγραφα, στὰ ὁποῖα παραπέμπει ὁ συγγρ. Συμβαίνει δηλ. πολλὰς φορὲς νὰ μὴν παραπέμπῃ στὸν αὐξοντα ἀριθμὸ τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων, ἀλλὰ στὴν ἡμερομηνία, ἐνῶ θὰ ἦταν πολὺ εὐκολὸ νὰ γίνῃ, ἀφοῦ ἡ ἀρίθμηση τῶν ἐγγράφων εἶναι συνεχῆς (πρβλ. σχετικὰς δυσκολίες π.χ. στὶς ἑξῆς περιπτώσεις: σ. 27 σημ. 7, σ. 29 σημ. 2, σ. 34 σημ. 1, σ. 38 σημ. 2, σ. 39 σημ. 1, 3, σ. 40 σημ. 1, 2, σ. 42 σημ. 1, 2, σ. 43 σημ. 1, σ. 44 σημ. 1, σ. 47 σημ. 1).